

بررسی اثربخشی و ماندگاری نمایش خلاق بر سازگاری اجتماعی در نوجوانان تیزهوش پر خاشگر

شادی احدی^۱

سمیرا وکیلی^۲

سیمین حسینیان^۳

سوگند قاسم‌زاده^۴

چکیده

پرخاشگری در نوجوانان امری شایع است و یکی از ویژگی‌های روانشناختی نوجوانان افزایش گرایش به رفتارهای پرخاشگرانه است و نوجوانان پرخاشگر معمولاً دارای مشکلاتی در زمینه سازگاری اجتماعی هستند. بنابراین، پژوهش حاضر با هدف بررسی اثربخشی و ماندگاری نمایش خلاق بر سازگاری اجتماعی در نوجوانان تیزهوش پرخاشگر انجام شد. این مطالعه نیمه‌آزمایشی با استفاده از طرح پیش‌آزمون، پس‌آزمون و پیگیری یک ماهه با گروه کنترل بود. جامعه پژوهش نوجوانان دختر تیزهوش پرخاشگر در مدارس استعدادهای درخشان منطقه دو شهر تهران در سال تحصیلی ۹۹-۱۳۹۸ بودند. تعداد ۳۰ فرد پس از بررسی ملاک‌های ورود به مطالعه با روش نمونه‌گیری در دسترس انتخاب و به روش تصادفی در دو گروه آزمایش و کنترل گمارده شدند. گروه آزمایش ۱۲ جلسه دو ساعته (هفته‌ای یک جلسه) در برنامه نمایش خلاق شرکت کرد و گروه کنترل آموزشی ندید. داده‌ها با پرسشنامه پرخاشگری (باس و پری، ۱۹۹۲) و خرده‌مقیاس سازگاری اجتماعی در آزمون شخصیت کالیفرنیا (تیگز و همکاران، ۱۹۴۱) در مراحل پیش‌آزمون، پس‌آزمون و پیگیری یک ماهه گردآوری شدند. همچنین، داده‌ها با روش‌های خی دو، تحلیل واریانس با اندازه‌گیری مکرر و آزمون تعقیبی بونفرونی در نرم‌افزار SPSS-19 در سطح معناداری ۰/۰۵ تحلیل شدند. یافته‌ها نشان داد که گروه‌های آزمایش و کنترل از نظر دوره تحصیلی و سن تفاوت معناداری نداشتند ($P > 0/05$). همچنین، روش نمایش خلاق باعث افزایش سازگاری اجتماعی در نوجوانان تیزهوش پرخاشگر شد و نتایج در مرحله پیگیری نیز ماندگار باقی ماند ($P < 0/001$). با توجه به نتایج، مشاوران و روانشناسان می‌توانند از روش نمایش خلاق در کنار سایر روش‌ها جهت بهبود ویژگی‌های روانشناختی نوجوانان به‌ویژه سازگاری اجتماعی آنان استفاده کنند.

واژه‌های کلیدی: نمایش خلاق، سازگاری اجتماعی، نوجوانان تیزهوش پرخاشگر

۱. دانشجوی دکتری روانشناسی و آموزش کودکان استثنایی، گروه روانشناسی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

۲. استادیار، گروه روانشناسی و آموزش کودکان استثنایی، دانشکده ادبیات، علوم انسانی و اجتماعی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد

اسلامی، تهران، ایران (نویسنده مسئول) vakili75sa@gmail.com

۳. استاد، گروه مشاوره، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه الزهراء، تهران، ایران

۴. استادیار، گروه روانشناسی و آموزش کودکان استثنایی، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه تهران، تهران، ایران

مقدمه

نوجوانی به دلیل تغییرات زیاد و پیچیده جسمی، شناختی، هیجانی و اجتماعی یکی از دوران مهم و سرنوشت‌ساز زندگی از لحاظ فرهنگ‌پذیری و جامعه‌پذیری است و نوجوانان از همسالان خود الگوپذیری زیادی دارند (هی، یوان، سان و بیان^۱، ۲۰۱۹). پرخاشگری^۲ در نوجوانان امری شایع است و یکی از ویژگی‌های روانشناختی نوجوانان افزایش گرایش به رفتارهای پرخاشگرانه است (سابول، کرنسمیت، هیکز و اسمیت-داردن^۳، ۲۰۲۰). پرخاشگری یکی از اختلال‌های روانشناختی شایع در کودکان و نوجوانان به معنای رفتارهایی عمدی با هدف آسیب‌رسانی جسمی و روانی به دیگران است (قوسوب، چيرو، اکیل و قرزدین^۴، ۲۰۲۱). نوجوانان تیزهوش^۵ معمولاً از عملکرد بالایی در فعالیت‌های خلاقانه، هوشی و تحصیلی برخوردارند که گاهی محیط آموزشی نمی‌تواند پاسخگوی نیازهای آنان باشد و به سمت رفتارهای پرخاشگرانه گرایش پیدا می‌کنند (پیرس، پوتالاز و کاستنازو^۶، ۲۰۱۹). افراد پرخاشگر معمولاً توان مهار خود را ندارند و معیارها و ارزش‌های جامعه‌ای که در آن زندگی می‌کنند را رعایت نمی‌نمایند که این امر باعث ایجاد مشکلاتی در زمینه سازگاری اجتماعی^۷ آنها می‌شود (اه و ان^۸، ۲۰۱۹). سازگاری یک فرایند روانشناختی است که بر اساس آن فرد با تمایلات و چالش‌های زندگی مقابله و یا آنها را کنترل و مدیریت می‌کند (یانگ و رابینسون^۹، ۲۰۱۸). سازگاری اجتماعی فرایندی روانشناختی به معنای توانایی ایجاد ارتباط متقابل با دیگران در زمینه اجتماعی خاص به شیوه خاص است که در جامعه ارزشمند و قابل قبول باشد (لین، تسنگ و گیو^{۱۰}، ۲۰۲۱). در تعریفی دیگر این سازه به معنای سازگاری فرد با محیط اجتماعی خودش می‌باشد که این سازگاری ممکن است با تغییر خود یا تغییر محیط ایجاد شود (کوران^{۱۱}، ۲۰۱۸؛ به نقل از ولی‌نقندر و هاشمیان‌نژاد، ۱۳۹۸). سازگاری اجتماعی نشان‌دهنده این واقعیت است که نیازها و خواسته‌های فرد با منافع و خواسته‌های گروهی که در آن زندگی می‌کند در یک راستا و هماهنگ باشد (پیوا، لیما، سیکوئیرا، رززاک، کویک، ماسچیتا و همکاران^{۱۲}، ۲۰۲۰). یکی از روش‌های آموزش جهت آموزش به نوجوانان، روش نمایش خلاق^{۱۳} است (یاووزر^{۱۴}، ۲۰۱۲). خلاقیت جزء جدانشدنی هر هنری از جمله هنر نمایش است و هدف این روش تخیل در مکانی از پیش تعیین‌شده مطابق با ساختار گروه و هدف درس است که در آن از فنون ایفای نقش و بداهه‌پردازی

1. He, Yuan, Sun & Bian
2. Aggression
3. Sabol, Kernsmith, Hicks & Smith-Darden
4. Ghossoub, Cherro, Akil & Gharzeddine
5. Gifted Adolescents
6. Peairs, Putallaz & Costanzo
7. Social Adjustment
8. Oh & An
9. Yang & Robinson
10. Lin, Tseng & Gau
11. Curran
12. Paiva, Lima, Siqueira, Rzezak, Koike, Moschetta & et al
13. Creative Drama
14. Yavuzer

استفاده می‌شود (کیلیکاسلان و وورال^۱، ۲۰۱۸). نمایش خلاق به‌عنوان روشی آموزشی در ارتقای علاقه و انگیزه یادگیری نقش زیادی دارد و باعث بهبود مهارت‌های حل مساله می‌شود (ادیگوزل و تیموسین^۲، ۲۰۱۰). این شیوه فرایندی هدفمند و اندیشمندانه است که از طریق محرک‌های گوناگون مانند واژه‌ها، موسیقی، اشیا، رویدادها و غیره باعث فعال‌سازی شبکه ذهنی افراد می‌شود (اکار و بیات^۳، ۲۰۱۹). نمایش خلاق یک فعالیت نیمه‌ساختار یافته است که اجراکنندگان بر اساس تفکر، خلاقیت، دانش و تجارب خود به انجام فعالیت‌های مختلف می‌پردازند (گول و گوکام^۴، ۲۰۱۵).

به‌طور کلی پژوهش‌های اندکی درباره اثربخشی روش نمایش خلاق بر سازگاری اجتماعی انجام شده و پژوهشی که ماندگاری اثر آن را نیز بررسی کرده باشد، یافت نشد. برای مثال فانکورت و استپتو^۵ (۲۰۱۸) ضمن پژوهشی به این نتیجه رسیدند که خلاقیت باعث بهبود سازگاری اجتماعی و رفتاری کودکان شد. در پژوهشی دیگر گونی، ییلدیز، تویران و ازبک^۶ (۲۰۱۴) گزارش کردند که برنامه حمایتی مبتنی بر نمایش خلاق باعث بهبود سازگاری روانشناختی نوجوانان مبتلا به اتیسم شد. نتایج پژوهش جورونن، کنو، رانکین و استد-کورکی^۷ (۲۰۱۲) حاکی از تاثیر برنامه نمایش باعث افزایش روابط اجتماعی و رفتارهای ضد قلدری در دانش‌آموزان دبستانی بود. در پژوهشی دیگر فریمن، سالیوان و فولتون^۸ (۲۰۰۳) گزارش کردند که نمایش خلاق باعث بهبود خودپنداره و مهارت‌های اجتماعی شد. همچنین، مرادی مخلص، هوشمندی و صالحی (۱۳۹۷) ضمن پژوهشی به این نتیجه رسیدند که نمایش خلاق باعث بهبود سازگاری اجتماعی کودکان دارای اختلال کم‌توجهی/ بیش‌فعالی شد. نتایج پژوهش زنداونیان، ابراهیم‌پور و زارعی (۱۳۹۶) حاکی از تاثیر آموزش تفکر خلاق بر بهبود مهارت خلاقیت و حل مساله دانش‌آموزان هنرستانی بود. در پژوهشی دیگر مامی و امیریان (۱۳۹۵) گزارش کردند که نمایش خلاق باعث بهبود سازگاری اجتماعی، قضاوت اخلاقی و خلاقیت دانش‌آموزان ابتدایی شد.

یکی از عواملی مهمی که می‌تواند مانع موفقیت نوجوانان تیزهوش شود، پرخاشگری است. نوجوانان پرخاشگر علاوه بر مشکل پرخاشگری معمولاً با مشکلات روانشناختی دیگری از جمله دشواری در سازگاری اجتماعی مواجه هستند که برای بهبود سازگاری آنان نیاز به استفاده از روش‌های مناسبی که روش نمایش خلاق یکی از این روش‌ها می‌باشد. روش نمایش خلاق، روشی است که بیشتر بر روی کودکان انجام شده و علاوه بر آن اثربخشی این شیوه کمتر بر روی نوجوانان بررسی شده و ماندگاری آن نیز بررسی نشده است. از آنجایی که نوجوانان تیزهوش احتمال نقش بیشتری در رشد و توسعه آینده کشور دارند و نوجوانان تیزهوش پرخاشگر نیاز به مداخلاتی جهت بهبود ویژگی‌های روانشناختی خود دارند، لذا پژوهش حاضر با هدف بررسی اثربخشی و ماندگاری نمایش خلاق بر سازگاری اجتماعی در نوجوانان تیزهوش پرخاشگر انجام شد.

1. Kilicaslan & Vural
2. Adiguzel & Timucin
3. Acar & Bayat
4. Gul & Gucum
5. Fancourt & Steptoe
6. Guney, Yildiz, Toyran & Ozbek
7. Joronen, Knu, Rankin & Astedt-Kurki
8. Freeman, Sullivan & Fulton

روش پژوهش

این مطالعه نیمه‌آزمایشی با استفاده از طرح پیش‌آزمون، پس‌آزمون و پیگیری یک ماهه با گروه کنترل بود. جامعه پژوهش نوجوانان دختر تیزهوش پرخاشگر در مدارس استعدادهای درخشان دخترانه منطقه دو شهر تهران در سال تحصیلی ۹۹-۱۳۹۸ بودند. تعداد ۳۰ فرد پس از بررسی ملاک‌های ورود به مطالعه با روش نمونه‌گیری در دسترس انتخاب شدند. در این روش نمونه‌گیری پژوهشگر از میان نوجوانان دختر تیزهوش پرخاشگر که به آنها دسترسی داشت تعداد ۳۰ را به‌عنوان نمونه انتخاب کرد. ملاک‌های ورود به مطالعه شامل بهره‌های بالاتر از ۱۳۰ بر اساس آزمون هوش استنفورد-بینه^۱ طبق پرونده تحصیلی، کسب نمره بالاتر ۷۸ در پرسشنامه پرخاشگری باس و پری (۱۹۹۲)، زندگی همراه با پدر و مادر، عدم دریافت خدمات روانشناختی در سه ماه گذشته و عدم سابقه آموزش نمایش خلاق و ملاک‌های خروج از مطالعه شامل غیبت بیشتر از دو جلسه و عدم تمایل جهت ادامه آموزش بود. در اجرای این پژوهش ابتدا از دانشگاه معرفی‌نامه دریافت و سپس به آموزش و پرورش منطقه دو شهر تهران مراجعه و پس از هماهنگی با مسئولان لیست مدارس استعدادهای درخشان دخترانه تهیه و از میان آنان تعداد ۳۰ نفر انتخاب و فرم رضایت‌نامه کتبی مبنی بر شرکت در پژوهش به امضای آنان و والدین آنها رسید. این افراد به روش تصادفی با کمک قرعه‌کشی به دو گروه مساوی شامل گروه‌های آزمایش و کنترل تقسیم شدند. گروه آزمایش ۱۲ جلسه دو ساعته (هفته‌ای یک جلسه) در برنامه نمایش خلاق شرکت کرد و گروه کنترل آموزشی ندید.

برنامه نمایش خلاق توسط پژوهشگران بر مبنای کتاب درام خلاق در کلاس درس و فراتر از آن (مک‌کاسلین^۲ ترجمه فدایی حسین، ۱۳۹۰) تهیه و روایی محتوایی آن توسط ۱۰ نفر از اعضای هیأت علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران در گروه آموزش و پرورش دبستانی و پیش‌دبستانی تایید شد. مداخله توسط پژوهشگر در یکی از مدارس منطقه دو شهر تهران به صورت گروهی اجرا که هدف و محتوی آن به تفکیک جلسات در جدول ۱ ارائه شد.

جدول ۱. هدف و محتوی جلسه به جلسه نمایش خلاق

جلسات	هدف	محتوی
اول	آشنایی افراد با یکدیگر	برقراری ارتباط متقابل بین روانشناس و اعضاء، بیان قوانین جلسات، توضیح درباره نحوه آغاز و اتمام جلسات و بیان چارچوب نمایش خلاق و لزوم مشارکت فعال
دوم	تعیین داستان	داستان کوتاهی به‌عنوان هسته اصلی تعیین و بیان شد، هر داستان توسط بازیگران آن بسط داده و شکل کاملی به خود گرفت، نظرخواهی از اعضاء درباره موضوع داستان و بحث و گفتگو درباره آن
سوم	تقسیم داستان به صحنه‌ها	به کمک اعضاء داستان به صحنه‌هایی تقسیم شد که توسط تمام افراد و با مشارکت آنها طبق ظرافت‌های ابعاد شخصیتی قابل اجرا باشد (برای مثال به ابعاد کمال‌گرایی شخصیت داستانی و چگونگی رفتار شخصیت‌های داستانی بر اساس آن توجه شد)

1. Stanford-Binet intelligence test

2. McCaslin

چهارم	گروه‌بندی	گروه‌بندی اعضاء با توجه به تعداد نقش‌ها و توجه به صحنه‌هایی که افراد به تنهایی (مونولوگ) یا در کنار دیگران (دیالوگ) صحبت می‌کنند
پنجم	شرح چگونگی اجرای نمایش	شرح مفاهیمی مانند تخیل و تمرکز و نقش آنها در اجرای نمایش و بحث درباره مفهوم هیجان‌ها مثل پرخاشگری و خشم، شکل ظاهری آن و عوامل ایجادکننده و بازدارنده آن
ششم	تصویرسازی ذهنی	همزادپنداری با شخصیت‌های داستانی، فرورفتن در نقش خود و تخلیه و برون‌ریزی هیجان‌ها و عواطف خود و تعدیل راهبردهای تنظیم شناختی هیجان با بداهه‌گویی‌ها از طریق اجرای نمایش خلاق و ایفای نقش
هفتم	اصلاح موقعیت	استفاده از افکار و تجارب خود برای بداهه‌گویی و نقش آفرینی جهت تغییر موقعیت‌های برانگیزاننده هیجان و جلوگیری از انزوا اجتماعی، اجرای داستان با بداهه‌پردازی و بیان اظهارنظرها تا جایی که به شکل اصلی داستان خیلی نزدیک شود
هشتم	اجرای داستان و بحث درباره آن	اجرای بازی در نقش شخصیت داستانی با جایگزین کردن راهبردهای سازگار بر اساس دیدگاه بازیگر و بحث و نتیجه‌گیری سایر افراد در مورد آن
نهم	بهبود اجرای داستان و بحث درباره آن	افراد مشاهده‌کننده نمایش، ایده خلاقانه خود را با هدف بهبود نمایش شخص قبلی اجرا می‌کنند و سپس همه افراد به بحث و نتیجه‌گیری می‌پردازند و این فرایند ادامه داده می‌شود
دهم	ارزیابی و تغییر تفکر قالبی	ارزیابی نمایش افراد توسط خود افراد با نظارت روانشناس، بحث درباره تاثیر باورها و شناخت‌ها بر تفکر قالبی و نقش آفرینی برخلاف تفکر قالبی‌ها
یازدهم	تخلیه هیجانی	آموزش آرمیدگی و استفاده از آن در هنگام اجرای نمایش، کنترل هیجان‌ها در هنگام ایفای نقش جهت پیوستگی بین صحنه‌ها و بحث و گفتگو درباره داستان
دوازدهم		مرور جلسات قبل، تشریح نقش نمایش خلاق در تنظیم شناختی هیجان و کمال‌گرایی، خلاصه جلسات توسط اعضاء و تشکر و قدردانی برای مشارکت فعال

ابزارهای پژوهش شامل فرم اطلاعات جمعیت‌شناختی، پرسشنامه پرخاشگری و خرده‌مقیاس سازگاری اجتماعی در پرسشنامه روانشناختی کالیفرنیا به شرح زیر بود. پرسشنامه پرخاشگری^۱: این پرسشنامه توسط باس و پری^۲ (۱۹۹۲) با ۲۹ گویه ساخته شد که با استفاده از طیف ۵ درجه‌ای لیکرت از ۱ (کاملاً مخالفم) تا ۵ (کاملاً موافقم) نمره‌گذاری می‌شوند، لذا حداقل نمره ۲۹ و حداکثر نمره ۱۴۵ است و نمره بالاتر نشان‌دهنده پرخاشگری بیشتر می‌باشد و نقطه برش این ابزار نمره ۷۸ است. آنان روایی سازه ابزار را با روش تحلیل عاملی تاییدی، تایید و برای ابزار چهار عامل پرخاشگری بدنی، پرخاشگری کلامی، خشم و خصومت را شناسایی و پایایی کل آن را با روش آلفای کرونباخ ۰/۸۹ گزارش کردند. در ایران، بختیاری، اسدی و بیانی (۱۳۹۹) روایی محتوایی ابزار را با نظر ۱۵ نفر از متخصصان گروه علوم تربیتی و روانشناسی تایید و پایایی آن را با روش آلفای کرونباخ ۰/۸۴ گزارش کردند. در پژوهش حاضر مقدار پایایی با روش آلفای کرونباخ ۰/۸۸ بدست آمد.

1. Aggression Questionnaire

2. Buss & Perry

خرده‌مقیاس سازگاری اجتماعی در آزمون شخصیت کالیفرنیا^۱: این آزمون توسط تیگز، کلارک و تورپ^۲ (۱۹۴۱) با ۱۸۰ سوال و ۱۲ خرده‌مقیاس ساخته که در این پژوهش از خرده‌مقیاس سازگاری اجتماعی استفاده شد و در این ابزار سوال‌ها به صورت بله و خیر نمره‌گذاری می‌شوند. آنان روایی سازه ابزار را با روش تحلیل عاملی تاییدی، تایید و پایایی سازگاری اجتماعی را با روش آلفای کرونباخ ۰/۸۵ گزارش کردند. در ایران، هاشمیان، شفیق‌آبادی و سودانی (۱۳۸۷) پایایی سازگاری اجتماعی را با روش آلفای کرونباخ ۰/۹۱ و روش تنصیف ۰/۸۲ گزارش کردند. در پژوهش حاضر مقدار پایایی با روش آلفای کرونباخ ۰/۹۰ بدست آمد.

داده‌های پژوهش با روش‌های آمار توصیفی و استنباطی در نرم‌افزار SPSS نسخه ۱۹ در سطح معناداری ۰/۰۵ تجزیه و تحلیل شدند. در سطح توصیفی از شاخص‌های میانگین، انحراف معیار، فراوانی و درصد فراوانی و در سطح استنباطی از آزمون کولموگروف-اسمیرنوف برای بررسی نرمال بودن، آزمون لوین برای همگنی واریانس‌ها، آزمون کرویت موخلی برای همگنی کوواریانس‌ها، آزمون خی دو برای مقایسه اطلاعات جمعیت‌شناختی و تحلیل واریانس با اندازه‌گیری مکرر و آزمون تعقیبی بونفرونی برای آزمون فرض‌های آماری استفاده شد.

یافته‌های پژوهش

در این پژوهش ۳۰ نفر در دو گروه مساوی (هر گروه ۵۰ درصد) شرکت داشتند. در هر دو گروه ۶ نفر در دوره اول متوسطه و ۹ نفر در دوره دوم متوسطه و علاوه بر آن، در هر دو گروه ۴ نفر ۱۳-۱۴ سال، ۵ نفر ۱۵-۱۶ سال و ۶ نفر ۱۷-۱۸ سال داشتند. نتایج آزمون خی دو نشان داد که گروه‌های آزمایش و کنترل از نظر دوره تحصیلی و سن هیچ تفاوتی نداشتند ($P=0/001$). میانگین و انحراف معیار سازگاری اجتماعی گروه‌ها در مراحل پیش‌آزمون، پس‌آزمون و پیگیری در جدول ۲ ارائه شد.

جدول ۲. میانگین و انحراف معیار سازگاری اجتماعی گروه‌ها در مراحل ارزیابی

گروه‌ها/ مراحل	پیش‌آزمون انحراف معیار ± میانگین	پس‌آزمون انحراف معیار ± میانگین	پیگیری انحراف معیار ± میانگین
گروه آزمایش	۷۰/۷۱ ± ۷/۴۵	۸۰/۷۶ ± ۴/۷۴	۸۲/۲۹ ± ۴/۷۶
گروه کنترل	۷۰/۲۰ ± ۷/۶۷	۷۰/۶۰ ± ۷/۶۴	۷۰/۲۰ ± ۷/۱۹

نتایج پیش‌فرض‌های تحلیل واریانس با اندازه‌گیری مکرر نشان داد که فرض نرمال بودن بر اساس آزمون کولموگروف-اسمیرنوف و فرض همگنی واریانس‌ها بر اساس آزمون لوین تایید شد ($P>0/05$)، اما فرض همگنی کوواریانس‌ها بر اساس آزمون کرویت موخلی تایید نشد ($P<0/05$). بنابراین، در تحلیل‌ها از شاخص گرینه‌اوس-گیسر استفاده شد. نتایج تحلیل واریانس با اندازه‌گیری مکرر برای تعیین اثربخشی و ماندگاری نمایش خلاق بر سازگاری اجتماعی در جدول ۳ ارائه شد.

1. social Adjustment Subscale in the California Test of Personality
2. Tieg, Clark & Thorpe

جدول ۳. نتایج تحلیل واریانس با اندازه‌گیری مکرر برای تعیین اثربخشی و ماندگاری نمایش خلاق بر سازگاری اجتماعی

منبع اثر	مجموع مجذورات	درجه آزادی	میانگین مجذورات	مقدار F	مقدار P	توان آماری
گروه	۷۶۹/۱۱	۱	۷۶۹/۱۱	۵/۲۴	۰/۰۰۱	۰/۷۵
زمان	۴۲۳/۸۲	۱/۴۰	۳۰۲/۷۲	۱۰/۹۲	۰/۰۰۱	۰/۸۹
زمان*گروه	۵۱۷/۲۳	۱/۴۰	۳۶۹/۴۵	۱۷/۳۵	۰/۰۰۱	۰/۹۶

نتایج جدول ۳ نشان داد که اثر گروه، زمان و تعامل زمان و گروه معنادار بود ($P > 0/001$). با توجه به اثر گروه روش نمایش خلاق در گروه آزمایش در مقایسه با گروه کنترل باعث بهبود سازگاری اجتماعی شد و با توجه به اثر زمان و تعامل زمان و گروه بین مراحل پیش‌آزمون، پس‌آزمون و پیگیری آن تفاوت معناداری وجود دارد. نتایج آزمون تعقیبی بونفرونی برای مقایسه سازگاری اجتماعی در مراحل ارزیابی در جدول ۴ ارائه شد.

جدول ۴. نتایج آزمون تعقیبی بونفرونی برای مقایسه سازگاری اجتماعی در مراحل ارزیابی

مراحل ارزیابی	اختلاف میانگین‌ها	خطای استاندارد	مقدار P	
پیش‌آزمون	پس‌آزمون	-۹/۳۶	۰/۲۶	۰/۰۰۱
پیش‌آزمون	پیگیری	-۱۱/۵۹	۰/۴۳	۰/۰۰۱
پس‌آزمون	پیگیری	-۱/۵۳	۰/۳۲	۰/۸۶۴

نتایج جدول ۴ نشان داد که اختلاف میانگین پیش‌آزمون با پس‌آزمون و پیگیری در سازگاری اجتماعی معنادار بود ($P < 0/001$), اما اختلاف میانگین پس‌آزمون و پیگیری آن معنادار نبود ($P > 0/05$). تفاوت معنادار مرحله پس‌آزمون در مقایسه با پیش‌آزمون حاکی از اثربخشی روش نمایش خلاق و تفاوت معنادار مرحله پیگیری در مقایسه با پیش‌آزمون حاکی از ماندگاری اثربخشی روش نمایش خلاق در مرحله پیگیری بود.

بحث و نتیجه‌گیری

با توجه به نقش نوجوانان به‌ویژه نوجوانان تیزهوش در رشد و توسعه آینده کشور، پژوهش حاضر با هدف بررسی اثربخشی و ماندگاری نمایش خلاق بر سازگاری اجتماعی در نوجوانان تیزهوش پرخاشگر انجام شد.

یافته‌های پژوهش حاضر نشان داد که نمایش خلاق باعث بهبود سازگاری اجتماعی نوجوانان تیزهوش پرخاشگر شد و نتایج در مرحله پیگیری نیز ماندگار باقی ماند. این یافته با یافته پژوهش‌های فانکورت و استپتو (۲۰۱۸)، گونی و همکاران (۲۰۱۴)، جورونن و همکاران (۲۰۱۲)، فریمن و همکاران (۲۰۰۳)، مرادی مخلص و همکاران (۱۳۹۷)، زندوانیان و همکاران (۱۳۹۶) و مامی و امیریان (۱۳۹۵) همسو بود.

برنامه نمایش خلاق با توجه به ماهیتی که دارد کمک می‌کند تا رفتارهای بیش از حد مهارشده ابراز شوند و این برون‌ریزی حالات هیجانی در یک محیط امن یعنی در فضای نمایش منجر به افزایش بینش نسبت به مشکلات هیجانی می‌شود و از این طریق این مشکلات کاهش می‌یابند. در واقع نمایش خلاق به فرد این امکان را می‌دهد که بسیاری از مسائل زندگی حقیقی را به صورت واقع‌نمایی انجام دهد و در ضمن ایفا نقش بیاموزد که چگونه در بین جمع زندگی کند، چه ضوابطی برای زندگی خود تعیین کند و چطور هیجان‌های خود را کنترل و مدیریت نماید و آنها را به شکل سازش‌یافته‌ای بروز دهد. نکته حائز اهمیت دیگر اینکه افراد ضمن نقش‌هایی که بازی می‌کنند فرصت‌های بسیاری برای تعبیر و تفسیر احساسات و عواطف خود بدست می‌آورند و این امر منجر به رشد و تکامل عواطف و احساس‌های آنها می‌شود (یو و لی، ۲۰۰۸). علاوه بر آن، نمایش خلاق به‌عنوان یکی از شاخه‌های هنر یکی از روش‌های اساسی یادگیری مبتنی بر عمل و تجربه جهت یادگیری مهارت‌های شناختی و اجتماعی است که ماهیت گروهی دارد و تصور نمایش خلاق بدون گروه ممکن نیست. پس، در روش نمایش خلاق تمرین‌های نمایشی بدون مراعات قواعد رسمی‌نمایش به اجرا درمی‌آید و افراد در نمایش خلاق هنگام خلق صحنه‌های مبتنی بر بداهه و شرکت در آنها بسیاری از مهارت‌های ارتباطی و اجتماعی که لازمه مشارکت در گروه است (مثل مدیریت هیجان‌ها) را یاد می‌گیرند (مک‌کاسلین ترجمه فدایی حسین، ۱۳۹۰). همچنین، فعال بودن افراد در فرایند نمایش خلاق، تاکید بر حل مساله خلاق، انعطاف‌پذیری محتوی و نحوی اجرای نمایش خلاق و هدفمند و نیمه‌ساختاریافته بودن آن باعث افزایش درک و بینش افراد از موقعیت‌های مختلف و شناخت هر چه بهتر افراد موجود در این موقعیت‌ها می‌شود. علاوه بر آن، برنامه نمایش خلاق باعث یادگیری بسیاری از یادگیری‌های اجتماعی مانند مشارکت در کار گروهی، همکاری، پیروی از آداب و رسوم، مهارت‌های ارتباطی، رعایت نوبت، تبعیت از قوانین اجتماعی و آگاهی و استفاده از احساس‌ها و شناخت‌ها به طور خودانگیخته می‌شود. این برنامه آموزشی به افراد فرصت می‌دهد تا در موقعیت‌های مختلف نقش فعال داشته باشند و مفهوم نقش خاص خود و دیگران در نمایش را به خوبی درک کنند. این امر منجر به درک و شناخت بهتر خود و دیگران و افزایش حساسیت نسبت به ویژگی‌های دیگران می‌شود (ساسلی و دمیرهان، ۲۰۱۷). با توجه به توضیحاتی که ذکر شد برنامه نمایش خلاق می‌تواند نقش موثری در بهبود سازگاری اجتماعی نوجوانان تیزهوش پرخاشگر داشته باشد.

مهم‌ترین نقطه قوت پژوهش حاضر بررسی تداوم اثربخشی نمایش خلاق بر سازگاری در مرحله پیگیری که پژوهش‌های قبلی به آنها توجه نداشتند. مهم‌ترین محدودیت‌ها نیز استفاده از روش نمونه‌گیری در دسترس، تک جنسیتی بودن نمونه و محدودشدن جامعه پژوهش به نوجوانان دختر تیزهوش پرخاشگر در مدارس استعدادهای درخشان دخترانه منطقه دو شهر تهران بودند. بر اساس محدودیت‌ها پیشنهاد می‌شود که در پژوهش‌های آتی از روش نمونه‌گیری تصادفی استفاده، این پژوهش بر روی نوجوانان پسر حتی کودکان انجام و نتایج آن با نتایج پژوهش حاضر مقایسه شود. با توجه به نتایج این مطالعه یعنی اثربخشی و ماندگاری نمایش خلاق بر بهبود سازگاری اجتماعی در نوجوانان تیزهوش پرخاشگر، برنامه‌ریزی برای استفاده از نمایش خلاق جهت بهبود ویژگی‌های

1. Yeh & Li

2. Sacli & Demirhan

روانشناختی نوجوانان از جمله سازگاری اجتماعی آنان ضروری است. پس، مشاوران و روانشناسان می‌توانند از روش نمایش خلاق در کنار سایر روش‌ها جهت بهبود سازگاری اجتماعی استفاده کنند.

منابع

- بختیاری، زهرا؛ اسدی، جوانشیر و بیانی، علی‌اصغر. (۱۳۹۹). مقایسه اثربخشی نمایش درمانی و آموزش تاب‌آوری بر اضطراب و پرخاشگری کودکان مبتلا به افسردگی. فصلنامه مدیریت ارتقای سلامت، ۹(۵)، ۳۴-۴۷.
- زندوانیان، احمد؛ ابراهیم‌پور، طاهره و زارعی، حسن. (۱۳۹۶). اثربخشی آموزش تفکر خلاق بر بهبود مهارت خلاقیت و حل مساله دانش‌آموزان هنرستانی. مجله رشد آموزش فنی‌و حرفه‌ای و کاردانش، ۱۲(۳)، ۴۰-۴۶.
- مامی، شهرام و امیریان، کامران. (۱۳۹۵). تاثیر نمایش خلاق بر سازگاری اجتماعی، قضاوت اخلاقی و خلاقیت دانش‌آموزان. نشریه آموزش و ارزشیابی، ۹(۳۶)، ۷۵-۹۲.
- مرادی مخلص، حسین؛ هوشمندی، مریم و صالحی، وحید. (۱۳۹۷). بهبود سازگاری اجتماعی کودکان دارای اختلال کم‌توجهی/ بیش‌فعالی با توسعه منطقه تقریبی رشد در بستر نمایش خلاق. فصلنامه کودکان استثنایی، ۱۸(۱)، ۷۳-۸۴.
- مک‌کاسلین، نلی. (۱۳۹۰). درام خلاق در کلاس درس و فراتر از آن (ترجمه حسین فدایی حسین). ویرایش اول، تهران: انتشارات نمایش.
- ولی‌نقندر، ریحانه و هاشمیان‌نژاد، فریده. (۱۳۹۸). تاثیر بازی درمانی گروهی بر رفتارهای تکانشی، سازگاری اجتماعی و بهزیستی روانی. مجله روان‌شناسی اجتماعی، ۱۳(۵۳)، ۴۷-۵۸.
- هاشمیان، فاطمه؛ شفیع‌آبادی، عبدالله و سودانی، منصور. (۱۳۸۷). اثربخشی آموزش مهارت‌های کنترل خشم بر سازگاری فردی- اجتماعی دانش‌آموزان دختر سال اول متوسطه شهرستان ماهشهر. مجله دانش و پژوهش در روان‌شناسی، ۳۵، ۱-۱۴.

- Acar, M. D., & Bayat, M. (2019). The effect of diet-exercise trainings provided to overweight and obese teenagers through creative drama on their knowledge, attitude, and behaviors. *Childhood Obesity*, 15(2), 93-104.
- Adiguzel, H. O., & Timucin, E. (2010). The effect of creative drama on student achievement in the instruction of some development and learning theories. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 9, 1741-1746.
- Buss, A. H., & Perry, M. (1992). The aggression questionnaire. *Journal of Personality and Social Psychology*, 63(3), 452-459.
- Fancourt, D., & Steptoe, A. (2018). Effects of creativity on social and behavioral adjustment in 7- to 11-year-old children. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 66, 1-10.
- Freeman, G. D., Sullivan, K., & Fulton, C. R. (2003). Effect of creative drama on self-concept, social skills and problem behavior. *The Journal of Educational Research*, 96(3), 131-138.
- Ghossoub, E., Cherro, M., Akil, C., & Gharzeddine, Y. (2021). Mental illness and the risk of self- and other-directed aggression: Results from the national survey on drug use and

- health. *Journal of Psychiatric Research*, 132, 161-166.
- Gul, E., & Gucum, E. B. (2015). Creative drama applications as complementary for constructivist approaches for science courses: Teacher and student's evaluations. *Procedia- Social and Behavioral Sciences*, 174, 2043-2050.
- Guney, R., Yildiz, S., Toyran, M., & Ozbek, G. (2014). Effect of creative drama-based support program on the psychosocial adjustment of adolescent with asthma. *Journal of Nursing & Care*, 3(7), 88-88.
- He, Y., Yuan, K., Sun, L., & Bian, Y. (2019). A cross-lagged model of the link between parental psychological control and adolescent aggression. *Journal of Adolescence*, 74, 103-112.
- Joronen, K., Knu, A., Rankin, H. S., & Astedt-Kurki, P. (2012). An evaluation of a drama program to enhance social relationships and anti-bullying at elementary school: a controlled study. *Health Promotion International*, 27(1), 5-14.
- Kilicaslan, H., & Vural, S. (2018). The effects of creative drama teaching methods on academic success in architectural education. *Eurasia Journal of Mathematics Science and Technology Education*, 14(6), 2157-2167.
- Lin, Y. J., Tseng, W. L., & Gau, S. Sh. F. (2021). Psychiatric comorbidity and social adjustment difficulties in children with disruptive mood dysregulation disorder: A national epidemiological study. *Journal of Affective Disorders*, 281, 485-492.
- Paiva, M. L., Lima, E. M., Siqueira, I. B., Rzezak, P., Koike, C., Moschetta, S. P., & et al. (2020). Seizure control and anxiety: Which factor plays a major role in social adjustment in patients with Juvenile Myoclonic Epilepsy? *Seizure*, 80, 234-239.
- Oh, J., & An, J. (2019). Depressive symptoms, emotional aggression, school adjustment, and mobile phone dependency among adolescents with allergic diseases in South Korea. *Journal of Pediatric Nursing*, 47, 24-29.
- Peairs, K. F., Putallaz, M., & Costanzo, P. R. (2019). From A (aggression) to V (victimization): Peer status and adjustment among academically gifted students in early adolescence. *Gifted Child Quarterly*, 63(3), 185-200.
- Sabol, B. M., Kernsmith, P. D., Hicks, M. R., & Smith-Darden, J. P. (2020). Attitudes about aggression and perpetration of adolescent dating aggression: A cross-lagged panel model. *Journal of Adolescence*, 83, 100-111.
- Sacli, F., & Demirhan, G. (2017). The effect of creative drama on critical thinking in preservice physical education teachers. *Thinking Skills and Creativity*, 24, 164-174.
- Tiegs, E. W., Clark, W. W., & Thorpe, L. P. (1941). The California test of personality. *The Journal of Educational Research*, 35(2), 102-108.
- Yang, C., & Robinson, A. (2018). Not necessarily detrimental: Two social comparison orientations and their associations with social media use and college social adjustment. *Computers in Human Behavior*, 84, 49-57.
- Yavuzer, Y. (2012). Effect of creative drama-based group guidance on male adolescents' conflict resolution skills. *Journal of Educational Research*, 47, 113-130.
- Yeh, Y., & Li, M. (2008). Age, emotion regulation strategies, temperament, creative drama, and preschoolers' creativity. *Journal of Creative Behavior*, 42(2), 131-149.

Investigate the Effectiveness and Sustainability of Creative Drama on Social Adjustment of Aggressive Gifted Adolescents

¹S. Ahadifar

^{2*}S. Vakili

³S. Hoseinian

⁴S. Ghasemzadeh

Abstract

Aggression is common in adolescents and one of the psychological characteristics of adolescents is an increase in the tendency to aggressive behaviors and aggressive adolescents usually have problems in social adjustment. Therefore, the present research aimed to investigate the effectiveness and sustainability of creative drama on social adjustment of aggressive gifted adolescents. This was a quasi-experimental study with pretest, posttest and one month follow-up study and a control group. The research population was aggressive gifted adolescents in talented girls' schools in the second district of Tehran city during the academic years 2019-20. Considering the inclusion criteria, 30 people were selected by available sampling method and randomly assigned into two experimental and control groups. The experimental group participated in 12- two-hour sessions weekly in the creative drama program and the control group did not receive any training. The data were collected in the pretest, posttest and one month follow-up stages by aggression questionnaire (Bass & Perry, 1992) and the social adjustment subscale in the California test personality (Tiegs & et al, 1953). The data were analyzed by chi-square, repeated measures analysis of variance and Bonferroni post hoc test in SPSS-19 software in the significant level of 0.05. The results showed that the experimental and control groups did not have a significant difference in terms of course of study and age ($P>0.05$). Also, the creative drama method led to increase social adjustment in aggressive gifted adolescents and the results remained stable in the follow-up phase ($P<0.001$). According to the results, counselors and psychologists can use the creative drama method along with other methods to improve the psychological characteristics of adolescents, especially their social adjustment.

Keywords: creative drama, social adjustment, aggressive gifted adolescents

1. PhD Student of Psychology and Education of Exceptional Children, Department of Psychology, Science and Research Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran
2. Assistant Professor, Department of Psychology and Education of Exceptional Children, Faculty of Literature, Humanities and Social Sciences, Science and Research Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran (Corresponding Author) vakili75sa@gmail.com
3. Professor, Department of Counseling, Faculty of Educational Sciences and Psychology, Alzahra University, Tehran, Iran
4. Assistant Professor, Department of Psychology and Education of Exceptional Children, Faculty of Educational Sciences and Psychology, Tehran University, Tehran, Iran